

Gemerts Heem nr. 5 (1962)

Tweemaandelijks tijdschrift ter bevordering van de kennis van de eigen woonplaats. Tevens mededelingenblad van de Heemkundekring "De Kommanderije Gemert"

Redactie-adres: M.A.van der Wijst
Van Pallandstraat 46, Arnhem.
Sekretariaat Heemkundekring: W.J.Vos
Pandelaar 94, Gemert.

Bijdragen voor dit blad, commentaren en opmerkingen zijn steeds welkom.

AAN DE WELWILLENDE LEZER

Het gaat gelukkig goed met ons blad. De bedoeling is steeds meer mensen te interesseren voor de heemkunde. Uit reacties op artikelen, uit gesprekken naar aanleiding van publicaties en verslagen in dit blad blijkt dat iedereen belangstelling heeft en dat het alleen nodig is een kans te bieden. om deze te uiten. In dit nummer geven wij naast de berichten van de Kring weer bijdragen over diverse onderwerpen. De tot nu toe binnengekomen antwoorden op de "fietsvraag" krijgen ook een plaats.

Weer onze hartelijke dank voor de medewerkers en ook in de toekomst is onze brievenbus open voor uw pennevrucht. Redactie

ATTENTIE

Op vrijdag 9 maart aanstaande wordt de jaarvergadering gehouden van de Heemkundekring "De Kommanderij Gemert".

Agenda:

- 1) Jaarrekening
- 2) Jaarverslag
- 3) Bestuursverkiezing
- 4) Verrassing

Het oude bestuur treedt af en stelt zich weer herkiesbaar. Er wordt moeite gedaan om als verrassing te komen tot een vertoning van dia's over oud-Gemert. W.Vos, secretaris.

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

In Boxtel werd door een afvaardiging van onze kring deelgenomen aan de eerste van de twee studiedagen, die jaarlijks door Brabants Heem worden georganiseerd. De tweede dag zal plaats hebben op 11 maart. In dit nummer vindt U een tweetal beknopte verslagen van de lezingen die onlangs voor onze kring werden gehouden. De belangstelling was bevredigend. Het Bestuur.

VERSLAG VAN DE VERGADERING VAN 26 JANUARI 1962

De heer N.P.Sprenger de Rover uit 's-Hertogenbosch sprak over het onderwerp: Plaatsnaamkunde.

Na algemene opmerkingen over de beoefening van deze wetenschap gaf spreker aan, welke eisen aan een goed onderzoek gesteld worden.

1) Men dient rekening te houden met de oude schrijfwijze en de oude uitspraak van de naam. IJ is vaak ie. Een reeks spellingen opschrijven is echter niet voldoende en vaak misleidend.

2) uitgangen. De lettergepen en vooral de uitgangen van de woorden zijn vaak in de loop van de tijd veranderd. Dan kan echter eenzelfde nieuwe uitgangsvorm tot verschillende betekenissen worden teruggebracht. Als voorbeeld van een dergelijk geval dienen de uitgangen "es" en "(s)ent". "es" kan namelijk een nieuwe vorm zijn van de uitgang "huis" maar ook van hees;

(s)ent kan betekenen hout, eind en schoot.

3) Men moet erg oppassen met de verklaring van een naam. Door verbastering, door het bestaan van bijna gelijkkluidende woorden en anderszins kan er heel gauw een vergissing komen.

Als hulpmiddel voor de onderzoeken noemde de spreker vooral het verkennen van de streek in de ruimste betekenis van het woord. Verder moet men altijd vergelijken met andere plaatsen waar dezelfde naam voorkomt, de nabijgelegen namen opzoeken want vaak ligt daarin al een oplossing of een wijzing naar de goede richting, en tenslotte oude familienamen onderzoeken, omdat daarin ook de oude vorm van de naam is bewaard gebleven.

Spreker wees op enkele misverstanden, die erg moeilijk uit de weg te ruimen zijn. Hij noemde de veldnaam "Hongercamp" die vaak wordt verklaard als een nederzetting van zigeuners. Dit is niet de juiste verklaring, men moet denken aan een stuk slechte grond waarvan dus de opbrengst gering was. Zo ook de namen "Hemel" en "Hel". Hieruit wil men vaak het bestaan afleiden van begraafplaatsen. Dit is echter in strijd met de wetenschap, aldus de spreker. Tenslotte nam de spreker een aantal Gemertse namen door, waarbij hij een korte verklaring gaf. Het meest treffend was, dat hij de naam Gemert zelf wilde verklaren door de uitgang ert in verband te zien met het begin van de naam Erthepe, een oude schrijfwijze van Erp. v.d. W.

HOTEL "DE KEIZER", BROUWERIJ

1n 1694 verkoopt een zekere Leonard of Lennert de Laure op 13-1 "Den Keizer", huis met brouwerij (volgens Brabantse Leeuw nr.11 van 1961). Wie de koper was is mij niet bekend. Wel woonde op het laatst der 18e eeuw aldaar een Dr. Peeters, welke ook Hotel "De Keizer" dreef met een brouwerij.

Op het laatst der 18e eeuw was daar een Cornelis Prinsen brouwersknecht, afkomstig uit Nederweert. Baron van de Brugen van Croij, bevriend zijnde met dr. Peeters, nam deze knecht over voor zijn eigen brouwerij op Croij. Hieruit stamde later de brouwersfamilie Prinsen te Aarle-Rixtel, Asten, en Van den Biggelaar te Erp. Ook monseigneur Prinsen was hiervan een nazaat. De familie de Laure was een bekende molenaarsfamilie te Gemert en in geheel Noord-Brabant. N.A. van Garneren, voorzitter heemkundestudiekring "Barthold van Heessel" Aarle-Rixtel. Als aanvulling op het bovenstaande moge dienen, dat Leonard de Laure in het bovengenoemde jaar 1694 "De Keizer", bestaande uit huis, brouwhuis, schuur en hof, gelegen te Gemert aan de straat, samen groot 1 lopens en 11 roeden, verkocht aan Gerrit Hogaerts.

De begrenzingen werden aldus aangegeven: Ene zijde Leonard v.d. Asdonk, andere zijde: weduwe Elisabeth de Laure, ene einde de straat, andere einde het pad. Ook in 1708 treft men een verkoopakte van "De Keizer" aan. Koper is dan Hendrik van Gemert. Of de oude "Keizer" op dezelfde plaats stond als de huidige is voor mij nog een open vraag.

WINDMOLENS IN GEMERT.

Na in de vorige nummers van dit blad "De Beer" en "De Volksvriend" behandeld te hebben, wil ik thans de aandacht vragen voor de andere mij bekende windmolens die in Gemert stonden.

1) "Het Zoutvat". Dit was een standaardmolen op de plaats, waar nu 't "Witte Huiske" staat op 't eind van de Virmundtstraat. Afgebroken in 1917. Frans van de Boomen was de molenaar.

2) "De Mosterdpot". Oliemolen die eertijds gestaan heeft in de tegenwoordige Molenakkerstraat tegenover de fabriek van de firma

Verhagen. De molenromp was extra breed vanwege de grote "koldergang", waarop het raapzaad ("slorzaad") geperst werd tot raapolie. De naam van de nabijgelegen wijk "Oliekelder" vindt hierin waarschijnlijk zijn verklaring. In 1900 was eigenaar molenaar Kievits, in de wandeling bekend als "Hein de Vet". De molen brandde af in 1902 en werd herbouwd. Op 11 maart 1954 brandde hij voor de tweede maal geheel uit en werd toen gesloopt.

3) "De Peperbus". Graanmolen aan Molenstraat, vroeger gelegen ca. 100 meter zuidelijk van' woonhuis, thans Sint Annastraat. De molen is gebouwd door W. Claassen in 1898. Latere eigenaar M.v.d.Velden. In augustus 1937 brandde hij geheel uit. De toenmalige eigenaar F.v.d.Eertweg herbouwde met gebruik van 't nog bruikbare materiaal de molen te Elsendorp.

4) "De Deelse Achtkanter". Met gaanderij. Hij werd gebouwd in 1901. Hij is tot 1960 in bedrijf gebleven maar is nu opgelegd. Deze molen is in zijn geheel afkomstig uit de Zaanstreek

5) De molen in de Mortel. Gebouwd met stenen van de in 1905 afgebroken

oude Mortelse kerk. Helaas viel de molen in 1950 ten offer aan 'n gemoderniseerde maalderij.

6) De Handelse molen. Eigenlijk gelegen aan de Bakelse grens, nog juist op Gemerts grondgebied. Afgebroken in 1960.

7) De molen van Elsendorp. Deze molen werd in de dertiger jaren gebouwd maar sloeg in 1945 bij hevige storm "op hol" en brandde geheel uit. Thans een elektrische maalderij. M.v.d.Velden.

DE EERSTE FIETS IN GEMERT

Van verschillende zijden kregen wij reacties op ons verzoek in het vorig nummer van "t Gemerts Heem" om iets mee te delen over de eerste fiets(en) die in Gemert werden gezien. De heer J.Vos, Kruseind, deelde ons mee, dat hij meende één van de eerste fietsbezitters te zijn geweest in Gemert (eind vorige eeuw). Als aardige bijzonderheid vertelde hij daarbij, dat hij zijn fiets voor plezier had en er nooit mee naar zijn werk ging. Op onze vraag: waarom niet?, antwoordde hij, dat zijn toenmalige baas dan zeker zijn loon zou verminderd hebben, want als men met de fiets kwam, zou de baas zeggen: die heeft onnodige dingen, die verdient te veel!

De heer Cuypers uit De Mortel vertelde mij, dat in Boekel de eerste fiets omstreeks 1893 te zien was. De molenaar H.Coppans, beter bekend als Bertje de Mulder was toen de berijder. In Erp was ook reeds in de vorige eeuw de fiets gesignaleerd. Hij werd gebruikt door iemand die elke dag naar Lieshout moest om het kuipersvak te leren. En om weer terug te keren naar Gemert, de vraag wie de allereerste fietser was, is nog niet opgelost. Bovengenoemde heer Vos was één van de eersten maar anderen beweren dat de vader van Karel de Fost, Boekeind, reeds in de jaren 1890-1894 een fiets gebruikte. Waarschijnlijk zijn er nog meer aspiranten voor de titel: Eerste Gemertse Fietser. Mocht u er meer van weten, doe dan mee aan deze ronde van Gemert.

DE VOORTSE HOEVE

Het is wellicht interessant voor onze lezers het volgende te horen over de Voortse Hoeve aan de Lodderdijk, die momenteel in de belangstelling staat. In het jaar 1719 op de 22ste juni brandde de Voortse Hoeve geheel af. De hoeve was toen eigendom van de kommanderije. De pachter was Dirk de Goey. Er werd een onderzoek ingesteld naar de oorzaak, maar men kwam alleen tot de conclusie dat er geen tabak was gerookt. M.A. v.d Wijst

HEBBEN WE REDEN OM FEEST TE VIJREN?

Zoals men weet, wordt dit jaar in Gemert het feit herdacht, dat in 1662, dus 300 jaar geleden, de Duitse Orde het bestuur van Gemert en de soevereiniteit over dit gebied weer onbetwist in handen kreeg, nadat in de jaren 1648-1662 de Staten Generaal der Verenigde Nederlanden hierop aanspraak gemaakt hadden. Nu plaatste kort geleden iemand de opmerking, dat dit geen reden was om feest te vieren: de Duitse Orde was immers verdwenen. Hierbij moet men wel bedenken, dat het gebeurde in 1662 zulke grote gevolgen had voor Gemert, dat men alle reden heeft voor een feest. Denken we alleen maar aan de Latijnse School. Dit jaar viert deze beroemde instelling het 375-jarig bestaan. Maar stel de ondeugende vraag: Zou de Latijnse School thans nog bestaan als in 1662 de Duitse Orde niet was bevestigd in het bezit van Gemert? Overigens maken wij gaarne gebruik van deze gelegenheid om aan rector, leraren en leerlingen van de Latijnse School reeds onze oprechte gelukwensen aan te bieden. De Redactie

Santjes zijn de prentjes met afbeeldingen van heiligen.

Bidprentjes zijn die prentjes welke tot bidden aansporen, en meestal een afbeelding en een gebed bevatten.

Verslag van de vergadering van 9 februari 1962

Spreker was de weleerwaarde heer drs. W. Knippenberg uit St. Michielsgestel. Aan de hand van een interessante en kleurrijke collectie dia's gaf spreker een uiteenzetting over de geschiedenis van het prentje. Na een uiteenzetting over de verschillende technieken gaf hij de indeling van de prentjes in verschillende soorten naar het gebruik ervan. Nieuwjaarsprentjes, kommuniereprentjes, vormselprentjes, priesterwijdingprentjes en doodsprentjes. Men ziet hier dus dat we bij de doodsprentjes slechts te doen hebben met een kleine groep uit de bidprentjes. De naam bidprentje voor doodsprentje kan dan ook verwarrend zijn. Over doodsprentjes, waarover na de pauze werd gesproken, zei spreker, dat het 8uste dateert uit 1651 en in het Noorden des lands is gemaakt. Met oudst bekende Brabantse is van 1758. Uit de verzameling van de zeeerw. heer deken v.d. Heuvel was een kleine tentoonstelling samengesteld. W. Vos